

Bartha Miklós: Kazárföldön

ELŐGONDOLATOK BARTHA MIKLÓS MŰVÉHEZ

MAGYARÁZAT

EGÁN EDE

A MÁV

A KAZÁR NYOMOK

AZ URADALOM

A JÓ FÖLDESÚR

MIKOR A NAGYBIRTOK ÁTOK

A SZUVERÉNEK

A SCHÖNBERG BÁRÓK

A KAZÁROK

ŐRTÜZEK

A KÖZIGAZGATÁS

AZ URADALOM

A BEVÁNDORLÁS

A TELEPÜLÉS

A GEORGINA
KÉT NAPSZÁMOS ÉS KÉT KAZÁR
A PÁLINKA
A KAZÁR MŰKÖDIK
JUH ÉS ÖKÖR
A FELESMARHA
BOLT- ÉS LEGELŐUZZSORA
NEMZETI SZEMPONT
A MAGYAR ZSIDÓKHOZ
A KÍGYÓ ELNYELI A BÉKÁT
AZ ELSŐ LÉPÉS
A MÁSODIK LÉPÉS
A HARMADIK LÉPÉS
HITELSZÖVETKEZET
EGÁN MŰKÖDIK
ÁRURAKTÁRAK
AZ ÁLLAMI BOLTOK
VERECKE
RÉSZLETEK
EGÁN MŰKÖDIK
A LELKÉSZEK
ISKOLÁZÁS
KAZÁR ALAKOK
ELVÉRZÉS
EL BRAZÍLIÁBA
ZÁRSZÓ
UTÓIRAT

ELŐGONDOLATOK BARTHA MIKLÓS MŰVÉHEZ

Szomorú jele a magyar nemzeti tudat mesterségesen fenntartott csököttségének, hogy egyre több az olyan nagy könyv, klasszikus érvényű munka, amelyről széles néptömegek legfeljebb annyit tudnak mondani: - Hallottam emlegetni, de nem olvastam. Pedig mint a testnek mindennapi falatozás, úgy a tudatnak a mindennapi betű, amely biztosítja megmaradását, erejét és fejlődését. Bartha Miklós jelen könyve mindenképpen azon „hírhedett” munkák élenjárója, amelyekről kritikát még csak-csak hallhatott a magyar, de kezükben eddig kevesen tarthatták.

Pedig nagyon fontos könyv ez, boldogabb országokban - feltéve, hogy lett volna Bartha Miklósuk - a kötelező érettségi tételek közé sorolnák. Ugyanis az első nemzeti szociográfia, alpmű, továbbá történelemkönyv, hiszen amit felvázol, a nemzet sorsának korszakos fordulója, de mindemellett líra is, mert valódi emberek, nevesíthető sorsok, megélt tragédiák summázatos foglalata. Ez a nem túl vaskos, először 1901-ben megjelent munka hiteles kortársi bizonyosságát adja, amint Magyarországon a magyar világból - lassan és feltartóztathatatlanul - kazár világ lett. Hogy milyen a kazár világ? Bartha látásvilágának figyelmes elolvasása erre is választ ad, ha

pedig röviden akarnánk összefoglalni esszenciáját, azt mondhatnánk róla: más, mint magyar, azaz magyartalan. S hogy kik a kazárok? Ők a XIX. századi Oroszországi és Lengyelországból Galícián át Magyarországra beszivárgott zsidók.

Gyökértelen, ápolatlan, balkánias benyomást keltő, kaftános, pajeszos emberek, akiket megjelenésüket követően a beregi magyar parasztság - miért, miért nem - kazároknak nevezett el. Ez a terminus tehát nem Bartha Miklós leleménye és legkevésbé sem eufemizmus a zsidó szó kiváltására. (Ez utóbbi különben sem számított még tabunak Bartha könyvének írásakor.) Az önmagukat menekültnek minősítő kazárok megjelenésére nem véletlenül alkalmaztuk a beszivárgás kifejezést, mivel egyedül ez fejezi ki taktikájukat: sohasem csoportosan vagy szervezeten emigráltak, sohasem érkeztek meg valahová hivatalosan, csak megjelent egy-egy kósza menekült, akinek kijárt a vendégjog, aztán lassan követte őt a népes család és a baráti kör. Úgy telepedtek le valahol, hogy sosem kértek semmiféle hozzájárulást ehhez, egyszer csak ott voltak tömegesen és elmozdíthatatlanul.

S hogy ezek a másságos jövevények úgy hatoltak bele az ezeréves nemzet testébe, mint kés a vajba, s hogy félszázad alatt, ha nem is formálisan, de ténylegesen hatalmuk alá gyűrték az országot, annak a két másik sajátságuknak tulajdonítható, amely a kazár másságot mindig is kíséri honfoglalásain: az egyik az amorális másság, a másik az amorális félrevezetés. Ha hétköznapiak akarnánk fogalmazni, azt mondhatnánk, hogy kielégíthetetlen hataloméhség és felelőtlen handabanda. És e két fegyverrel szemben teljesen védtelennek bizonyult a Felső-Tiszavidéki ősi falvak magyar és rutén paraszti közössége: ők a keresztényi moralitás, a becsületesség és a gerincesség megszabta határok között éltek életüket történelmi korok óta, számukra a kazár siserehad inváziószerű megjelenése több volt, mint övön aluli ütés: korábban teljesen elképzelhetetlen képtelenség, maga az ördög.

Bartha Miklós a székelyföldi Rugonfalván született 1847 november 14-én. Apja Bartha Gergely uradalmi intéző, anyja a megyeszerte csodált szépségű Sebesi Anna. 1866-ig a székelyudvarhelyi református főgimnáziumban tanul, ezt követően Budapesten jogot hallgat, 1871-ben szerzi meg diplomáját. Politikával folyamatosan foglalkozik, 1881-től haláláig országgyűlési képviselő. 1880 október 1-én indítja meg Kolozsváron az Ellenzéket, amelynek tulajdonosa is egyben. Alig egy hónapra rá majdnem az életébe került szókimondó igazságkeresése. November elején ugyanis egy cikkében hírül adja, hogy a kolozsvári önkénteseket kiképző osztrák hadnagy, Gustav Rüstov „magyar kutyáknak” illetve „Kossuth-kutyáknak” nevezi beosztottjait. Ezzel a mondattal zárja a cikket: „Nem azért él a német magyar kenyéren, hogy meg ne marja a gazdáját.” November 13-án Rüstov hadnagy és barátja Dienstl főhadnagy megjelentek az Ellenzék szerkesztőségében, az ott lévő munkatársakra ügyet sem vetve Bartha asztalához léptek és rövid szóváltás után kardjukkal fején és kezén összekaszabolták, majd hátba szúrták. Napokig élet és halál között lebegett, orvosai lemondtak róla. De felépült. Sérüléseit élete végéig viselte, egyik keze örökre béna maradt. Az ügygel kapcsolatosan még tudni érdemes, hogy a két tisztet az esetet követően előléptették és dicséretben részesítették! Ez is adalék a Monarchia társadalmi légköréhez.

A sokáig magányosan élő Bartha azt vallotta, miszerint „kötelességem - egyedül állva - többet áldozni a szerencsétlen nemzetnek, mint azok tehetik, kiket gyermekeik sorsa kell, hogy elsősorban érdekeljen.” Élénk közéletisége dacára is - mindenki egyetértett azzal, hogy

Kossuth óta ő volt a leghatásosabb debatter - eléggé visszavonultan élt, kevés barátai közé tartozott Ábrányi Emil, a kitűnő költő és Kolozsvár színész óriása, E. Kovács Gyula. Mindkettőt azért becsülte nagyra, „mert megértik a nemzet szívdobogását. ”

1905. október 19-én tragikus váratlansággal hunyt el agyszélhűtésben Budapesten a Deák Ferenc utca 15. szám alatti lakásán. Halála főváros- és Erdély-szerte mély és igaz részvétet keltett. Sírja a Kerepesi temetőben található a Deák-mauzóleum közvetlen szomszédságában.

*

Kazárföldön című tárcasorozatot 1901 január 1-én kezdi el közölni az Ellenzékben, majd ugyanezen év végén könyv alakban is kiadja. Életrajzírója, a kortárs Sebesi Samu így látta mindezt: „A stílusművészet megvesztegető bájával írt könyv, tüzetesen ismerteti azt a hegyvidéki akciót, amelyet a magyar földművelési kormány a rutének megmentése érdekében indított, és a Kárpátok bércei közt lakó összes népek javára folytatott. (...) Ellenségei behatóbb bírálat nélkül ráfogták, hogy (a Kazárföldön) antiszemita irányzattal iratott. Ennek az állításnak csak annyiban van némi alapja, hogy Bartha az élősködés céljából bevándorolt idegen zsidónak testi és lelki szennyét olyan elementáris erővel festette meg, hogy a magyar zsidók is megdöbbenek fajuk rútságának hűségese rajzától. Az elfogulatlan és intelligens zsidóság azonban nem látta benne az antiszemita tendenciát. ”

Néhány szóval pontosítanunk kell, hogy valójában mi értendő „hegyvidéki akción”. A század fordulóján a történelmi Magyarországnak azt a tájegységét, ami ma Ukrajnához tartozik és Kárpátaljaként ismert, Kárpát-hegyvidéknek, röviden hegyvidéknek nevezték. A környék fokozatosan a magyar haza legelmaradottabb régiójává süllyedt. Ebben a dicstelen rekordban aktív szerepet a területen élősködő kazár menekültek, passzívat pedig a semmire és senkire tekintettel nem lévő, teljes szociális nemzeti közönyt felmutató bérlők, a Schönberg bárók játszottak. Eredetileg ugyanis az egész, nagyjából erdős környék Schönborn birtok volt, méghozzá olyan kiterjedésben, mint Csanád vármegye területe! Ez az óriási birtok - amely állam volt az államban - az égedta világon semmi fejlesztést, beruházást, gondoskodást nem kapott, kirablása, felélése, erdeinek kivágása, javainak elszállítása annál inkább folyamatos volt. A családi birodalmat megalapító osztrák gróf a Rákóczi-szabadságharc leverését követően kapta meg a Méltóságos Fejedelem birtokainak egy részét, s ahhoz a „Bereg vármegye örökös főispánja” címet. Mesélik, hogy a 240 000 holdnyi Schöborn-Büchheim hitbizomány egyik örököse a XIX. században egy bécsi fogadáson azzal hengegett: bár országrésznyi birtoka van Kelet-Magyarországon, ő még soha életében nem járt arra felé és nem is óhajt személyesen odautazni. Ilyen hozzáállás mellett érthető, ha a környék a legsötétebb feudalizmusra emlékeztető paraszti elnyomást őrizte meg falvaiban.

Bartha Miklós így fogalmazott: „Ez mind együttvéve ezen egyetlen szóban jelentkezik: Éhség! Búzátermő Magyarországnak van egy vidéke, ahol a nép évről évre százezerszáma mindig éheznek. Nem ismeri a jóllakás állapotát. Egész élete abban a sóvárgásban telik el, hogy jóllakhassék, íme, az állattá fajulás útja. A kutya ragadozóvá lesz, a veréb tolvajjá, ha éhes. A birka bőg, a ló nyerít. Ez a szegény nép sem tolvajjá, sem martalóccá nem lett. Nem is kiabált. Némán túrt évtizedek óta. ”

Mindebből az is megérthető, miért válhatott olyan könnyen prédájává a ravasz, minden hájjal megkent kazár vendégeknél. A hegyvidék elmaradottsága a múlt száz utolsó éveire annyira

anakronisztikussá vált, hogy Darányi földművelési miniszter támogatásával, Egán Ede szakmai vezetésével kormányprogram indult a régió megtámogatására. Maga Bartha egy mondattal így foglalja össze ennek lényegét: Megszüntetni úgy a kazárok privilégiumát, mint a ruténok szolgaságát: ím, ez a célja a hegyvidéki akciónak. "

Az események főszereplője az a skót származású, de magyar érzésű és neveltetésű, rendkívül becsületes és önzetlen minisztériumi megbízott, Egán Ede (1851-1901) lett, aki számos közgazdasági könyv tekintélyes szerzőjeként, valamint a hazai tejgazdálkodás felfuttatásáról írott programjaival lett híressé. Ő lesz, aki a miniszter felkérésére 1898 és 1901 között a „hegyvidéki kirendeltséget” vezeti és rendkívül hatékony intézkedéseket hoz a kazár élőlődség visszaszorítására, az őslakosság életkörülményeinek javítására. Az életével fizetett ezért! A kazár érdekek keresztezése, a kazár élettér sértése már a századfordulón is veszélyes vállalkozásnak bizonyult. Először csak - a kazár érdekeket akkor már mindig és mindenhol felkaroló - magyar sajtó kezdte támadni őt. Még azok az orgánusok is, amelyek különben kormánypártiak voltak egyéb ügyekben. Ahol és amiben lehetett, ott és akkor gátolták, kritizálták munkáját, de Egán nem az a típus volt, aki meghőköl. S mert a kazár lobby sem, így az elvakult kazár gyilkos revolvergolyója tett pontot a hegyvidéki akcióra: a magyar és rutén nép maradt a minden képzeletet felülmúló nyomorban, a kazár „menekültek” pedig arattak, taroltak, amit értek.

Napjainkban, ha egyáltalán emlegetik a Kazárföldönt, zsidó részről úgy tekintik, mint a II. világháború idején tetőző zsidóüldözések egyik elméleti megalapítóját: mintha ez a könyv lett volna nyitánya az izraeliták elleni kritikus fellépésnek. Valójában pontosan az ellenkezője az igaz: Bartha munkája nem kezdete, de betetőzése és összefoglalója a biztató felismerési folyamatnak, amelyet a magyar szellem legnagyobbjai már a múlt századi első évtizedeitől kezdtek megfogalmazni.

Kölcsey 1830-ban tanulmányt készít „A szatmári adózó nép állapotáról”. Szatmár határos a kazárfölddel, ezért nem is lepődhetünk meg túlzottabban a Himnusz költőjének megállapításain: „Egy van csak, amit még figyelembe hozni bátor vagyok. Az ti. , hogy az adózó nép szegénységének veszedelmesebb forrása nem lehet, mint a zsidók szemlátomást való szaporodása. (...) még pedig azon időben, mely alatt (ha ugyan az említett összeírásokban valami tetemes hiba nem történt) a keresztyén adózó nép száma több mint 16 ezerrel kevesebbedett meg. Senki sincs a Tek. Vármegye itt ülő tagjai közül, akinek a zsidó ezen szaporodására a szomszéd Galíciának sorsa eszébe ne jusson. (...) De bátran említem azt az iszonytató rajzolatot, amelyet Pr. Schulze Galíciának, az Izrael fiai által történt lesüllyedéséről, az egész ausztriai birodalom láttára, előállított. Méltán mondja ő, hogy mely országban a zsidók megszorodnak, az vagyoni végromlás szélén áll. ” Széchenyi ugyancsak 1830-ban a Hitelben megállapítani kénytelen: „... praerogatíváink (kiváltságaink) egyik szép következtetése, melynek a zsidó annyira örül s nevet, midőn mi felemelkedett büszke érzéssel függetlenségünkről álmodozunk, de magunkat egyszersmind általa megköttetni engedjük - hogy azt valóban inkább az ő praerogatívájának mondhatnók”

Berzsenyi 1833-ban írja meg broszúráját „A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól”. Ebből idézünk: „A falusi zsidók többnyire oly egészen demoralizált népcsalók és orgazdák, hogy azokat a nép között megszenvedni, vagy még azokkal bort és húst árultatni

csupa veszedelem. " Asbóth János, a magyar konzervativizmus legnagyobb ideológusa 1876-ban veti papírra: „És láttam, hogyan halad előre győzelmi trombitáját fuvalva a romlás. És láttam, hogy Magyarország visszaadva önmagának nem a boldogulás, hanem a rothadás útjain halad. (...) Ó, pusztuló, süllyedő magyar fajom! Miért kellett elfeledned, hogy nem igaz az, hogy becsületesnek csak látszani kell, nem igaz, hogy a becsületesség csak az ostobák számára van kitalálva, hogy annál jobb dolga legyen néhány okosnak, nem igaz, hogy a tiszta erkölcs csak puszta szó, hanem igenis az ország talpköve...” "

Dr. Istóczy Győző pedig 1875-ben megtartott első parlamenti interpellációjától kezdve, politikai pályafutása alatt végig folyamatosan figyelmeztet, hogy súlyos társadalmi fekélyek jelentek meg az ország szövetében. 1882. június 9-én pedig, tényekkel alátámasztott indítványában szorgalmazza, hogy a már nagyon aktuális és nagy késésben lévő bevándorlási törvényt hozza meg a parlament. Rámutat arra, hogy az orosz és lengyel nép megsokallta a rajta élősködőket, ezért kiűzte hazájából a parazitáit, de az ide bevándorlást - a nemzet érdekeinek messzemenő figyelembevételével szabályozó törvény hiányában ez a mozgékony és „ügyesebb faj a kevésbé ügyeset helyéből kiszorítja. " A T. Ház leszavazta Istóczy javaslatát, bevándorlási törvényünk pedig azóta sincs.

A Kazárföldön irodalmi előzményeinek sora kívánság szerint bővíthető lenne, most zárjuk az idézeteket egy olyan véleménnyel, amelyet Bartha kortársa vetett papírra. Vészi József, a Budapesti Napló főszerkesztője - aki maga is zsidó -, hosszú elemzésben üdvözlí a Kazárföldön megjelenését 1901. december 15-én leközzölt cikkében „Miért ne hinnők hát el Bartha Miklósnak, hogy a kazárságban nagy a szellemi züllöttség és sok az erkölcsi meghibbanás? Miért fogadnók kételkedéssel azokat a fejezeteket, amelyek a kazárság ravaszságát, kapzsiságát, üzérkedését, a földdel és pálinkával, a pénzzel és az élelmességgel űzött uzsoráját támadják. Ahonnan ez az elem beszivárgott, az orosz városok gettóiból, nem hozhatott magával sem tisztaságot sem magasabb erkölcsi színvonalat, sem a testi fáradságnak megbecsülését, sem szociális ösztönt, sem kultúrképességet. (...) Ami antiszociális és kultúrképtelen elem van e barbár tömegben, azt bizony le kell róla nyesni, erős és ügyes kézzel. (...) Ezt a tanulságot vonom én le Bartha Miklós könyvéből. " Nyilván nem lehet véletlen, nem lehet figyelmen kívül hagyható az az egyöntetűség, az a szentenciális összhangzat, amit Kölcseytől Barthán át Vészi Józsefig mindenki mondott. Talán csak van benne valami elvitathatatlan igazság, valami jogos ismerés, valami - a mának is érvényesíthető - történelmi tanulság.

*

A Kazárföldön utolsó kiadása 57 évvel ezelőtt jelent meg, azóta elérhetetlen: a bizonyos „Habent sua... " nagyon is sokat mutatóan jelentkezik esetében. Első kiadását követően 19 év múlva a kazárok uralta Kárpát-hegyvidék cseh terület lett, azután szovjet, ma ukrán. Szóval, bármi inkább, csak magyar ne! Elvették tőlünk az országrészt, amely - a legújabb régészeti felismerések szerint - a honfoglaló magyarság legsűrűbben lakott központja volt. Amikor Bartha elkezdte az Ellenzékben közölni ezeket a fejezeteket, Munkács lakosságának 60, Szolyvának és Volócnak 25-25, Verőcének 42 százaléka volt zsidó. Mindez Rákóczi talpasainak szűkebb hazájában, ha tárgyilagosak akarnánk lenni, gúny nélkül tehetnénk hozzá, hogy csak ennyi volt még az idegen elem, mivel emberöltők óta már az egész hegyvidék expanzív államok prédája. De a Bartha Miklós feljegyezte történet mégis ugyanolyan égetően magyar tragédia maradt, mintha Bereg, Ung és Máramaros vármegyék is azok volnának. Ezért ugyanolyan aktuális a

Kazárföldön, mint akkor volt, amikor Bartha Miklós megírásához látott.

Szócs Zoltán

Bartha Miklós: Kazárföldön

IGAZ SZERETETTEL
ÉS
BARÁTI HÚSÉGGEL AJÁNLOM E KÖNYVET
A VISZONTLÁTÁSIG
BOROSTYÁNKŐI EGÁN EDE
EMLÉKÉNEK

BUDAPEST, 1901 NOVEMBER HÓ

BARTHA MIKLÓS

MAGYARÁZAT

A HAVAS csodálatos vonzerőt gyakorol rám. Úgy tetszik, hogy a természet a havason érzi magát igazán otthon. Egyebütt meg kell őt lesni; de itt kitárja a maga indulatait őszintén. Ez a

harag valódi harag; ez a fenség nem komédia; ez a báj nem műszépség. Ásó, kapa, ekevas nem változtatták meg színét és alakját. Vasutak, csatornák és árkolások mértani vonalai nem nyugtalanítják a vadon ősi szabadságát. Minden úgy van, amiként az örök műhelyből kikerült, s amiként azt megformálta a zivatar, a görgeteg, a jég, a napsugár, a villám.

Mintha más volna ott az ember is. Régi szokásait, régi szerszámain, régi viseletét inkább megtartotta, mint mi. Erősebb a teste, szívósabb az élete, jobb a szeme, mint nekünk. Fejletlenebb állapotánál fogva közelebb áll a vadállathoz s erősebb hiténél fogva közelebb áll az Istenhez, mint mi. A történelmi átalakulások jóformán nyomtalanul siklanak el feje fölött, miként azok a felhők, melyek csak megpihennek a bércek ormán s „néma borongással” tovább szállanak.

Úgy tetszik, hogy a gyergyói rengetegek pásztorembere az elődök ruhájában járja a bérceket és a hajdankornak nyelvén beszél hozzánk. Letűnt századok vonásait látom a havas lakóban, miként a paleontológiai leletekben láthatók az elpusztult világrend ősnymai.

Az elmúlt ősszel két heti pihenőre tettem szert. Aki jól be van fogva, annak nem kis feladat eldönteni, hogy hová menjen és mit csináljon, mikor a semmittevés gyönyöreire nyílik kilátás. Amíg e fölött töprenkedtem, mindig havasi képek rajzoltak körül.

Egyszer aztán véletlenül találkoztam Egán Edével, akit a Kárpát-hegyvidéki földművelő nép nyomorának enyhítése céljából Bereg megyében foglalkoztat a földművelésügyi kormány. Ez az akció már régen érdekelt. Különböző leírásokból tudtam, hogy elhanyagolt és kegyetlenül elcsigázott népet óhajt a kormány szörnyű helyzetéből kiszabadítani. Itt-ott szórványos közlemények jelentek meg a mentési munkálatról. A közlések nem vágtak össze. Egyik dicsérte, a másik gáncsolta a munkát. Sikert jósolt az egyik; kudarcot a másik.

Kinek van igaza? Meg lehet-e csakugyan menteni egy végpusztulásnak indult népet? Megérdemli-e a kezelésbe vett anyag a ráfordított fáradságot? Nem olyan kísérletezéssel állunk-e szemközt, mely pénzt, gondot, erőt nyel el ok nélkül?

Elhatározásom gyorsan megfogant. Oda megyek pihenni a ruténok közé. Ott havasvidéket is találok, s ezenkívül színről színre megnézhetem a népmentési munkát. Tervemet Egán azzal az örömmel fogadta, amellyel a mesterek szokták fogadni műtermüknek értelmes látogatóit. Pihenésem kérdése ezzel meg volt oldva.

Szeptember 7-én érkeztem Szolyvára, s a miniszteri kirendeltség központi műhelyében fölütöttem sátorfámat. Innen kirándulásokat tettem Beregszentmiklóstra, F. -Viznyitzére, Puznyákválvára, Frigyesfalvára, Dombostelkére, Patkanyócra, Nagy-Marosra, Munkácsra, Árdánházára, Hársfalvára, Zsdenyovára, Vereckére, a Beszkid-csúcsra, Volócra, a Fircák-havasra, a Névtelen-havasra, Ökörmezőre, Bisztrára, Husztra stb.

Alkalmam nyílt megnézni a nép életmódját, szokásait, vagyoni és kulturális állapotát. Érintkeztem papokkal, jegyzőkkel, bírakkal, erdészekkel, kerülőkkel, földművelőkkel, boltosokkal, napszámosokkal, tanítókkal, kocsmárosokkal, uzsorásokkal, nagyúri családdal és szegénységben sínylődő rutén háznépkel. Láttam és megmértem a helyzetet s nyitott szemmel

néztem, hogy a földművelési kormány terve, célja, eszköze behat-e valóban a népelet viszonyaiba, és hogy van-e a valóságban ennek a behatásnak állandósági biztosítója?

Kimondhatatlan örömet okozott az a meggyőződés, hogy nem szappanbuborékos légvárakat épít a miniszteri kirendeltség, hanem reális alkotásokat hoz létre. Faluról falura látja az ember, hogy miként lábad föl a nagy beteg. Mert hajh, nagy volt és még most is nagy ott a betegség! Ennek a néptestnek mindene fáj: a feje, a lába, a dereka, a háta, a gyomra. Mindene.

Hol kezdették tehát a kúrát? Világos, hogy magán a testen; annak valamennyi tagján. A nyomort nem ez, vagy az okozza, hanem minden, ami e népet körülveszi. Az intézmények, az éghajlat, az emberek. A pénz, hogy ennek van, annak nincs. A terméketlenség. A munkahiány. Az adósság. A tudatlanság. A pálinka. A demoralizáció. A közlekedés hiánya. A felszerelés hiánya. A legelő hiánya. A szolgabíró. Az uzsora. A jegyző. Az erdő. A dúvad. A szarvas. A kazár. Minden, amit lát. Ez mind együttvéve ezen egyetlen szóban jelentkezik: Éhség!

Búzatermő Magyarországnak van egy vidéke, ahol a nép évről évre százezerszámmra mindig éhezik. Nem ismeri a jóllakás állapotát. Egész élete abban a sóvárgásban telik el, hogy jóllakhassék, íme, az állattá fajulás útja. A kutya ragadozóvá lesz, a veréb tolvajjá, ha éhes. A birka bőg, a ló nyerít. Ez a szegény nép sem tolvajjá, sem martalóccá nem lett. Nem is kiabált. Némán tűr évtizedek óta.

Amit láttam és hallottam, arról futó jegyzeteket írtam a kis úti naplómba. Eszem ágában sem volt, hogy közzé tegyem. Egyszerűen följegyeztem, amiként műkedvelők rajzfelvételeket készítenek egy-egy tájról. A magam okulására és az emlékezet támogatására jegyeztem fel. Jóval később egyik képviselőtársam feltűnő kicsinyléssel beszélt előttem a miniszteri kirendeltség hegyvidéki akciójáról. Még később a hegyvidék egyik főispánja, aki művelt és eszes ember, aki tehát képes felfogni egy ilyen akciónak becsét, horderejét és nehézségeit, a vádak egész sorozatával terhelte meg előttem a kormány népmentési munkáját. Nemsokára a pénzügyi bizottságban is fölmerült a kérdés, s az egyik tag élesen elítélte az egész mozgalmat, mint költséges és haszontalan fáradozást.

Ehhez járult néhány hírlapi cikk olyan lapokban, amelyek máskülönben mindig a kormány politikáját szokták támogatni. Ezúttal azonban keményen kirúgtak a hámból. Az egyik Darányi földművelési miniszternek szegezte mérgezett nyilait. A többi meglegedett Egán szétmarcangolásával. Hanem ez aztán derekas munka volt. Csak úgy izzadt minden betű attól a nagy fáradságtól, amit az írók kifejtettek Egán szétszedésére.

Mindez arról győzött meg, hogy a mozgalom mibenlétét még azok sem ismerik, akik arról beszélnek és írnak. Még kevésbé ismerik Darányi miniszter intencióját és legkevésbé ismerik Egánt. Egyszersmind meggyőzött arról is, hogy ez az üdvös és kivált nemzeti szempontból elsőrangú kezdeményezés hajótörést fog szenvedni az ellenséges irányú hangulat áramlatában, ha nem alakul egy erőteljes és mindenható közvélemény, mely a dolgok, viszonyok, célzatok és eszközök alapos ismeretével leszerelje az ellenséges irányú hangulatkeltést. Ennek következtében elhatároztam, hogy leírom tapasztalataimat.

Akinek kezébe kerül ez a kis könyv: legyen szíves és olvassa át. Céлом a toborzás. Azt

akarom, hogy különb harcosok sorakozzanak egy jó ügy mellé, mint amilyen én vagyok. Lelkemet az a vágy égeti, hogy minden olvasó meggyőződjék soraimból a földművelési kormány hegyvidéki akciójának helyessége, célszerűsége és szükségessége felől. De céлом elérésénél óvakodtam úgy a képzelgéstől, mint a túlzásoktól. A valóságot írtam meg a valóság színeivel. Azok a képek, melyeket az olvasó elé tárok, akár a mélységekből hoztam azokat, akár az ormok - mindig hű másolatai az életnek, a viszonyoknak, az embereknek.

EGÁN EDE

DARÁNYI Ignác földművelésügyi miniszter a hegyvidéki kirendeltség vezetésével Egán Edét bízta meg. Illendő tehát, hogy ezt a férfiút bemutassam, mert csak így lehet megítélni, hogy megvan-e egyéniségében a siker biztosítéka.

Egán nevét 14 év óta ismerem. Egyszer véletlenségből egy kirakatban ilyen című könyvet láttam: „Román szomszédaink”, írta Egán Ede. Megvettem; elolvastam. Azóta nem feledtem el sem a könyv tartalmát, sem szerzőjének nevét. Olyan kereskedelmi, adózási és gazdasági elvek vannak ott lefektetve, amilyenekkel publicisztikánk nem igen szokott foglalkozni. Románia gazdasági jövője a versenybeli győzelemnek minden képzeletet felülmúló veszélyével tárult föl e műben. Amit olvastam: minden gondolat, minden állítás a kérlelhetetlen tények szigorúval hatott rám. Megdöbbenésemből - hogy miként haladnak mások és miként maradunk mi el, soha többé fölcsupdálni nem tudtam.

Azóta a következő munkák ragadták meg figyelmemet: „Darf es »Milch für Reiche« und »Milch für Arme« geben? Ein Wort gegen die sogenannten Kindermilch-Anstalten. Von Edvard Egán. ” Megjelent Brémában. „Románia mezőgazdasági viszonyainak rövid vázlat. Toldalék Egán Edének román szomszédaink című művéhez. ” - „A szeszadó-törvényjavaslat ügyében, írta Egán Ede. ” E műben azt bizonyítja, hogy az iparnak nem szabad a mezőgazdaság kárán fejlődni, s annak romjain emelni palotákat. „Die Hochschule für Bodenkultur in Wien und ihre falschen Propheten. Von Edvard Egán. ” - „A tej a fővárosban, írta Egán Ede. ” - „Az erdélyi szarvasmarha-tenyésztés feladatai, írta Egán Ede. ” - „Kárpátaink közgazdasági hivatása. Intő szó a magyarországi havasi gazdaságfejlesztése érdekében, írta Egán Ede. ” - „A marhatüdővész veszélye Magyarország mezőgazdaságára, írta Egán Ede. ” »Das ungarische Pferd, seine Zucht und Leistung. Von Edvard Egán. ” Megjelent Berlinben. „Ein Wort für das arabische Pferd. Von Edvard Egán” Megjelent Berlinben. - „Landwirtschaftliche Skizzen aus Ungarn. Von Edvard Egán. ” megjelent Berlinben.

Egán angol származású ember. Voltaképpen skót. Akaraterejét, szívósságát, kötelességtudását a klánok szellemétől örökölte. Még az apja költözött hazánkba. Jó magyar lett, itt halt meg, de angol honosságát végig megtartotta. Szerette fajunkat, azonban nem tudott megválni attól a büszkeségtől, hogy egy világhódító nemzetnek legyen a tagja.

A fiú egészen a miénk lett. Skót nemességét naturalizáltatta borostyánkői predikátummal. De angol-német nevelése megőrizte lelkének objektivitását. Ő nem úgy nézi fajunkat, annak tulajdonságait, jellemét, szokásait, szenvedéseit, hazaszeretétét, amiként mi nézzük, akik atomrészecskék vagyunk a nemzeti vérkeringésben. Ő kívül áll. Nem belénk olvadt, hanem

belénk szeretett. Jobban félt minket, mint mi magunk. Jobban ismer minket, mint mi magunk. Jobban is szeret minket. A szerelmes imádásával tekint fajunkra. Szép vonásainkat körülfonja a művész áhítatával. Népviseletünk elragadja. Népdalainktól megrészegül. Egész mivoltunk átalakul, megszépül, tökéletessé válik az ő lelkében. Nincs ezt miért tovább fűzni. Szerelmes a fajunkba. Ezzel minden meg van mondva.

Középtermű, nagy csontok, kemény izomzat; fáradtság, viszontagság, veszélyekhez edzett szív. Tervkészítésében körültekintő, alapos, a legapróbb részletre kiterjedő. A végrehajtásnál villámgyors, rácsap a munkára, mint a sas az áldozatra és gyorsan, kímélet nélkül végez vele. Szótárának legantipatikusabb szava a „lehetetlen”. Nem tud kibékülni azzal, hogy amit ő jónak tart, azt megtenni ne lehetne.

Lankadás nélkül dolgozik - ha kell - naponként tizennyolc órát. Akkor alszik el, amikor tetszik. Elsőrangú lovas, gyönyörűen gyeplőzi a négyest. A vadászathoz nincs kedve. Ezzel sok idő telik el haszontalanul.

Társaságban élénk, szeretetreméltó, gyöngéd. Nők iránt határtalanul udvarias. Modorára előkelő, kissé külföldies. Étkezésben, öltözködésben angol szabályokat tart. Rengeteg erőfeszítése, fárasztó utazásai, s hosszú ideig tartó silány étkezései után nagyon tudja méltányolni az úri kényelmet, a jó asztalt, a finom és tiszta ágyruhát, a kandalló sziporkázó tüzet, a mandarintea páráját s a Pomery-sec gyöngyözését.

A raktárakban hány, vet, emel, rakosgat, mint egy darabont; a boltokban vizsgál. számít, leveleket, bárcákat, számlákat revideál és rovincsol mint egy könyvelő; a havas tetőkön gyalogol, csúszik, kapaszkodik, szalonnát pirít, falombon hál, mint egy erdőkerülő. Azonban nótái is vannak, ha jó a cigány, s a szalon parkettjén olyan biztosan jár, mintha soha nem távozott volna onnan. Ilyen az a férfiú, ki a Kárpát-hegyvidéki földműves nép gazdasági helyzetének javítására a kormánytól megbízatást vállalt.

A kezdet kezdete egy tanulmányút volt. Hónapokat töltött a hegyvidéki megyékben. Községről községre, emberről emberre vizsgálódott, adatokat szerzett, meggyőződést értelt. Kezét rátette a viszonyok ütőerére. Figyelemmel hallgatta a nyomor szívdobogását. Méregette azon lejtők esési viszonyait, amelyeken ez a nép a mélységekbe süllyedt. Tanulmányozta a nép testi-lelki állapotát. Egyszerre dolgozott lélektani, orvosi, gazdasági és szociológiai módszerekkel.

Éles szemét semmi sem kerülte ki. Mindazon szálakat összegyűjtögette, melyek a népet a földhöz, a keresethez, a kocsmároshoz, az uzsoráshoz, a templomhoz, a jegyzőhöz, a bírósághoz, a vármegyéhez, az adóhivatalhoz, az erdőhöz, mezőhöz, baromhoz, a hazához, istenhez és családhoz fűzik. Ezen szálakból fonta meg jelentését, melynek első része a rutén nép gazdasági és erkölcsi állapotával és a nyomor okaival foglalkozik.

Rémesebb képet talán sohasem láttam. Ha adat adatra nem volna halmozva, ha számokkal, nevekkal, tényekkel nem igazolná állításait: valamely rémlátó romantikus költő mesés képzelődését sejtethetnők e jelentésben.

A jelentés második felében a mentés eszközeit hozza javaslatba. Ezt olvasva lehetetlen föl nem

kiáltani: Az a szegény nép megtalálta végre a maga emberét! Azt a férfiút, akinek keblén százezrek sóhajta, vágya, álma tetté érlelődik.

Mikor a kormány elfogadta és helyben hagyta javaslatait és megbízni kívánta a javaslatok foganatosításával, ugyanakkor uradalmak kormányzóságára kapott ajánlatot Egán. De ő a magyar kormány sokkal kisebb javadalmazással járó megbízását fogadta el. Miért? Hiszen még hivatalos státusba sem iktatták be őt. Rangfokozatot nem adtak neki. Nyugdíjképessé nem tették. Állását nem állandósították. Működését nem rendszeresítették. Jövődjét nem biztosították. Hát akkor miért?

Miért!

Miért féltjük életünket és biztonságunkat a jégen, hogy el ne csússzunk, a magasban, hogy le ne szédüljünk, a ragály alkalmával, hogy meg ne betegedjünk? Miért hívatunk orvost, ha mellszúrást érzünk? És mégis, mi az oka annak, hogy ha szólít a haza: elvetjük óvatosságunkat, megszűnik félelmünk, nem gondolunk náthával, fogfájással, halállal és megyünk a tűzbe, hallgatjuk a golyók fütyölését, ontjuk a vért patakszámmra.

Miért?

Azért, mert az élet nem cél. Mert a nagy és nemes ambíciók felülkerekednek és legyőzik a köznapiságot. Mert nincs e földön nagyobb dicsőség, mint jó hazafinak lenni, s mert ezt a nagy dicsőséget nagy áldozatok nélkül megszerezni nem lehet. Egán rálépett arra a tövises útra, melyen a jó hazafiak szoktak járni. Edzett lélekkel tűri a méltatlan gáncsolódást. Űzi, hajtja egy történelmi feladat, s természetesnek tartja, hogy az úttörés akadályokkal jár. Szelíd mosollyal mutogatja a kapott sebeket, melyek egészséges véralkata folytán per prímám gyógyulnak meg. Belső vérzéseiről nem beszélek, mert röstellené. Nyilvános elismerésben eddig kevés része volt. Ha tőle függne: egész erélyével megakadályozná ezeket a sorokat.

folytatás:

<http://www.angelfire.com/zine2/judeolog/konyvek/kazarf.htm>